

Bakgrunnsdokument planstrategi 2020-2024

Innhold

1. Innledning.....	4
FNs bærekraftsmål.....	4
2. Eksisterende planer i Birkenes kommune	5
Samfunnsutvikling	5
Enhet kommunikasjon og kultur	5
Enhet drift.....	5
Enhet forvaltning	5
Helse og velferd	5
Oppvekst	5
Overordnede/sectorovergripende planer	5
3. Planbehov i neste planperiode	6
Samfunnsutvikling	6
Helse og velferd	6
Oppvekst	6
Overordnede/sectorovergripende planer.....	6
Annet	7
Vurdering planbehov	7
Enhet kommunikasjon og kultur	7
Enhet drift.....	7
Enhet forvaltning	7
Helse og velferd	8
Oppvekst.....	8
Overordnede/sectorovergripende planer	8
Oppsummering planbehov	9
4. Regionale og nasjonale planer og føringer for planarbeidet.....	10
5. Utfordringsbildet i Birkenes; status, utviklingstrekk og utfordringer	11
Status, utviklingstrekk og utfordringer.....	11
Befolkningsutvikling.....	11
Folkehelse og levekår	12
Utdanning og arbeid	15
Kultur og fritid	16
Bygdeutvikling og arealutvikling.....	17
Verdiskaping og kompetanse/innovasjon og utvikling.....	18

Klima og miljø	19
Beredskap, risiko- og sårbarhetsvurderinger	20
6. Oppsummering	20

1. Innledning

Kommunal planstrategi er et verktøy for å fastlegge det kommunale planarbeidet innenfor hver kommunestyreperiode. Kommunestyret skal i henhold til plan- og bygningsloven § 10-1 første ledd utarbeide en kommunal planstrategi minst én gang hver valgperiode.

Planstrategi er ikke en plan, men en avklaring av kommunens planbehov. Planstrategien har ingen direkte rettsvirkning for kommunen, men er et verktøy for kommunestyret til å drøfte og prioritere planoppgaver på overordnet nivå.

Planleggingen skal være behovsstyrt og ikke gjøres mer omfattende enn nødvendig, og være tilpasset kommunens situasjon og utfordringer. Kommunen skal ta hensyn til nasjonale og regionale føringer i arbeidet og innhente synspunkter fra nabokommuner og statlige og regionale organer.

Planstrategien skal vedtas av kommunestyret senest ett år etter at det nye kommunestyret er konstituert. Ved behandlingen av planstrategien skal kommunestyret ta stilling til om gjeldende kommuneplan eller deler av denne skal revideres.

I tillegg oppfordres kommunene til å vurdere øvrig planbehov. Revisjon av eldre planer, eller utarbeidelse av nye planer krever mye ressurser, både med hensyn til bruk av ansatte og kostnader knyttet til planprosessen.

Det er mange faktorer som påvirker hvor raskt en planprosess kan gjennomføres. I planstrategien vil kommunen antyde utarbeidelsestid ved normalt arbeidstrykk og uten uforutsette forsinkelser. Dersom det startes opp mange planprosesser parallelt innenfor samme enhet vil dette kunne forlenge utarbeidelsestiden for den enkelte plan. Der det skal være medvirkning og offentlige prosesser har kommunen mindre kontroll over forsinkende faktorer enn dersom det kun skal gjennomføres interne prosesser.

FNs bærekraftsmål

FNs bærekraftsmål skal være en naturlig del i all planlegging kommunen foretar seg og være med på å gi retning og mål i planarbeidet. Det innebærer at kommunen i den neste planperioden vil se planleggingen opp mot disse bærekraftsmålene der det er aktuelt for Birkenes.

2. Eksisterende planer i Birkenes kommune

Det utarbeides mange planer på ulike nivåer i kommunal sektor. Nedenfor er vedtatte planer som er gjeldende for Birkenes kommune i dag. I hver enhet er det også planer som ikke tas opp i planstrategien. Dette er mindre planer som først og fremst er utarbeidet uten politisk behandling (for eksempel planer for å gjennomføre en spesifikk oppgave). Planene er fordelt på de tre ulike sektorene i kommunen (samfunnsutvikling, oppvekst og helse og velferd), samt planer som er overgripende eller går på tvers av sektorene.

Samfunnsutvikling

Enhet kommunikasjon og kultur

- Kulturminneplan (vedtatt februar 2020)
- Museumsplan (2008)
- Kulturplan (2008)

Enhet drift

- Plan for ny driftsbygning
- Foreløpig hovedplan for vann og avløp
- Plan for nytt renseanlegg

Enhet forvaltning

- Diverse reguleringsplaner
- Kommunale målsettinger for hjorteviltforvaltningen 2018-2023
- Forvaltningsplan for statlig sikra friluftsområder – Berse friluftsområde 2019-2024
- Forvaltningsplan for statlig sikra friluftsområder – Berse friluftsområde 2019-2024
- Forvaltningsplan for statlig sikra friluftsområder – Dikesholmane i Ogge 2017-2020

Helse og velferd

- Rusmiddelpolitisk handlingsplan
- Boligstrategien 2018-2040
- Demensplan 2015-2020

Oppvekst

- Div. sektorplaner

Overordnede/sektorovergripende planer

- Kommuneplanens samfunnsdel og kommuneplanens arealdel
- Organisasjonsstrategi

3. Planbehov i neste planperiode

Det har i høringsperioden kommet flere innspill til forslaget til planstrategi. Etter høringen med gode tilbakemeldinger har Birkenes kommune planlagt å gjennomføre 24 planarbeider i kommende periode, i tillegg til mindre sektorplaner som ikke er en del av den overordnede planleggingen som presenteres i dette dokumentet.

Birkenes kommune har en nylig vedtatt kommuneplanens arealdel. Det er ikke ventet at det vil være nødvendig å revidere denne i løpet av den neste planperioden. Kommunen ser imidlertid behov for å revidere kommuneplanens samfunnsdel og foreslår derfor at dette gjøres i løpet av den kommende planperioden.

Samfunnsutvikling

Under Samfunnsutvikling hører enhetene kommunikasjon og kultur, drift og forvaltning. Hver av disse enhetene utarbeider i løpet av en planperiode vanligvis en rekke planer. I neste periode skal følgende planer utarbeides eller revideres:

- Kulturplan og museumsplan
- Temaplan for idrett og fysisk aktivitet
- Hovedplan bygg
- Hovedplan vei
- Hovedplan vann og avløp
- Reguleringsplan for Engesland sentrum
- Reguleringsplan for Tveide næringspark
- Forvaltningsplan for statlig sikra friluftsområder – Dikesholmane i Ogge
- Geodataplan
- Utviklingsplan for Berseområdet
- Trafikksikkerhetsplan
- Landbruksplan

Helse og velferd

- Plan for helse og omsorg
- Plan for legehelsestjenester

Oppvekst

- Plan for utdanning (en samlet plan for hele sektoren i stedet for mindre sektorplaner)
- Rusmiddelpolitisk handlingsplan

Overordnede/sektorovergrepene planer

- Kommuneplanens samfunnsdel
- Arealstrategisk næringsplan
- Organisasjonsstrategi (plan)
- Klimaplan
- Beredskapsplan for Birkenes kommune
- Handlingsplan for strategisk næringsplan for Kristiansandsregionen

Annet

Det er mange perspektiver som skal tas med planarbeidet. Et eksempel på dette er folkehelse. Kommunen planlegger ingen egen folkehelseplan, men folkehelseperspektivet skal være med i alt som utarbeides av planer. Det vil for eksempel si at kommunen i vedtak av reguleringsplaner skal sørge for å planlegge snarveier og muligheter for aktivitet ute for å ivareta folkehelseperspektivet. Birkenes kommune inkluderer ikke strategier i sin utarbeidelse av planstrategi. Det vil si at boligstrategi, eiendomsstrategi, arbeid mot vold i nære relasjoner hvor kommunen utarbeider strategier, ikke er en del av denne planstrategien. Organisasjonsstrategien er i sin form å regne som en plan.

Vurdering planbehov

De planene som kommunen foreslår i den kommende planperioden er blitt til som følge av at man har sett behovet for å utarbeide nye planer til erstatning for eksisterende, revidere, utarbeide nye planer for nye tema eller videreføre eksisterende planer. De planene som er nevnt i oversikten av planer er planer som eksplisitt skal utarbeides, men det er også planer som videreføres slik som for eksempel forvaltningsplaner og kommuneplanens arealdel som ikke skal rulleres før i neste planperiode.

Enhet kommunikasjon og kultur

I denne planperioden skal det utarbeides to planer på enhet kommunikasjon og kultur. Temaplan for idrett og fysisk aktivitet rulleres i hver planperiode og planlegges slutført før utgangen av 2020. I tillegg skal det utarbeides en kultur- og museumsplan for å styrke arbeidet innen dette feltet. Birkenes kommune har for tiden ingen gjeldende museumsplan og det er ønske om å utarbeide en ny plan for dette i sammenheng med kultur generelt. Dette er en god anledning til å jobbe mer med begge feltene og samtidig se sammenhenger.

Enhet drift

I perioden er det behov for å revidere fire planer innenfor denne enheten. Alle planene omhandler enhetens hovedoppgaver. Birkenes kommune har et etterslep på flere områder. Planene som skal utarbeides eller revideres skal bidra til å få et godt grunnlag for å jobbe videre med å ta igjen etterslepet, samt å lage gode tjenester på feltet.

Enhet forvaltning

Enhet forvaltning er den delen av kommunen som i størst grad utarbeider forskjellige typer planer. Særlig er dette innenfor plan- og byggesak. Mindre planer er ikke en del av denne oversikten, bortsett fra reguleringsplan for Engesland sentrum og Tveide næringspark. Begge disse planene er krevende og omfattende planer som har betydning både for utviklingen av lokalsamfunn og sentral næringsutvikling. Det skal utarbeides en geodataplan. Geodataplanen er en plan for oppgaver for geodatavirkosheten i Birkenes kommune og et verktøy til å systematisere GIS (geografiske informasjonssystemer) og geodatarelaterte aktiviteter på tvers av enhetsgrenser og forvaltningsnivå. Den skal også tilfredsstillende publikums og næringslivets behov for geografisk informasjon.

Birkenes kommune har i dag ingen gjeldende landbruksplan og det er et ønske om å utarbeide en slik plan for å bidra til denne sektorens videre utvikling.

Alle kommuner er pålagt å utarbeide en alkoholpolitisk handlingsplan, jf. alkoholloven § 1-7d. Kommunens forvaltning av alkoholloven er et viktig virkemiddel for å fremme folkehelse. Birkenes kommune vil i kommende periode revidere dagens plan.

Helse og velferd

Helse og velferd vil videreføre planer som er utarbeidet i forrige planperiode. Demensplan vil bli en del av plan for helse og omsorg. Birkenes kommune vedtok i 2018 en boligstrategi. Denne skal videreføres i perioden og rulleres innen 2022. I denne ivaretas boligsosiale hensyn og boliger for eldre, personer med utviklingshemming, psykisk helse og rus. I sammenheng med dette må man se eiendomsstrategien. Alle disse strategiene er noe kommunen vil jobbe videre med særlig i plan for helse og omsorg, men som også må bli en del av kommuneplanens samfunnsdel. En vil legge til at dette er et tema kommunen har jobbet mye med de siste årene for alle grupper. Det siste året har dette arbeidet blant annet munnet ut i deltakelse i nettverket for aldersvennlige lokalsamfunn.

Oppvekst

I forrige planperiode utarbeidet oppvekstsektoren flere sektorplaner. Det vil også være behov for dette i denne perioden, men disse regnes som mindre planer og er ikke en del av planstrategien. Det er imidlertid ønske om å utarbeide en helhetlig plan for utdanning hvor en del av det som tidligere ble utarbeidet i sektorplaner i stedet gjøres gjeldende i en mer overordnet plan.

Kommunen har et ansvar for å sørge for gode oppvekstvilkår for barn- og unge. For Birkenes er det derfor viktig å inkludere deres perspektiver i alle planer. Under oppvekstsektoren vil det derfor ikke nødvendigvis utarbeides flere kommunale planer, men det vil være viktig å inkludere dette perspektivet i andre planer i for eksempel helse- og omsorgssektoren og sektor Samfunnsutvikling.

Overordnede/sektorovergripende planer

Kommunestyret i Birkenes ønsker at kommunen skal igangsette arbeid med en ny kommuneplanens samfunnsdel. Denne vil ikke påbegynnes i starten av denne planperioden på grunn av ressursituasjonen, og oppstarten av denne er derfor skjøvet den noe ut i perioden. I tråd med nasjonale forventinger vil kommunen utarbeide en arealstrategi som del av samfunnsdelen når den påbegynnes.

Birkenes kommune har følgende overordnet mål for folkehelsen i kommunen: Birkenes fremmer livsglede og mestring gjennom hele livet. Det jobbes videre med mange forskjellige tiltak på forskjellige avdelinger i kommunen, men uten noen overordnet plan. Det er imidlertid usikkert om mål i gjeldende kommuneplan er godt nok for å møte videre folkehelseutfordringer. En viktig grunn til å utarbeide en ny kommuneplan er at kommunen ikke har gode nok fastsatte overordnede mål for folkehelsearbeidet. Det jobbes med mange strategier og tiltak som relateres til folkehelsearbeid, men den samlede, overordnede målsetningen og strategien må gjøres i kommuneplanens

samfunnsdel. Når dette er på plass, vil kommunen ha et godt styringsverktøy for årene fremover.

Det har i den siste tiden vært en bekymring for om Birkenes har tilstrekkelige arealer for næring. Det er derfor foreslått å utarbeide en kommunedelplan for sikre tilstrekkelig og egnede arealer for næringslivet.

Birkenes kommune skal i perioden jobbe videre med klimaarbeid og styrke næringslivet i kommunen. Dette er i tråd med nasjonale og regionale forventninger, samt lokale ønsker og forventninger til kommunen som samfunnsaktør. I tillegg vil det i henhold til gjeldende krav gjøres revisjon av beredskapsplanen.

Oppsummering planbehov

Birkenes kommune ser at det vil være behov for å både å revidere og utarbeide nye planer for ulike temaer. For Birkenes kommune er det et strategisk valg å utarbeide noen færre planer, men som i større grad tar med seg ulike perspektiver. Birkenes kommune kommer i den kommende planperioden til å jobbe med mange forskjellige strategier som underbygges av vedtatte planer eller som kommer som en følge av planarbeidet i perioden.

Videre i bakgrunnsdokumentet presenteres det som ligger til grunn for den vurderingen som her foreligger.

4. Regionale og nasjonale planer og føringer for planarbeidet

Birkenes kommune må i alt den foretar seg også forholde seg til andre myndigheter, regionalt og nasjonalt. Ikke alle oppgaver kan løses innenfor kommunen alene og kommunen samarbeider derfor med andre kommuner. Det er i dag flere regionale planer og samarbeider som har betydning for Birkenes kommunes arbeid. Nedenfor er det listet opp en rekke slike planer og føringer. Listen er ikke ment å være uttømmende, men gir en illustrasjon over det kommunen må forholde seg til.

- Regionplan Agder 2030
- Regional plan for Kristiansandsregionen 2011-2050 (under revisjon)
- Regional plan for senterstruktur og handel i Aust-Agder
- Regional transportplan Agder 2015-2027
- Regional plan for vannforvaltning i vannregion Agder 2016-2021
- Regional plan for idrett, friluftsliv, fysisk aktivitet 2018-2020
- Regional plan for likestilling, inkludering og mangfold på Agder 2015-2027
- Regional plan for innovasjon og bærekraftig verdiskaping Agder 2015-2030
- Klimaplan for Knutepunkt Sørlandet
- Strategisk næringsplan for Kristiansandsregionen
- Sykkelhandlingsplan for Kristiansandsregionen 2010-2020
- ROS-Agder

Av nasjonale føringer og planer av betydning for den videre planstrategien for Birkenes kan nevnes:

- Nasjonale forventningene til kommunal og regionalplanlegging
- Meld. St. 18 (2016-2017): Bærekraftige byer og sterke distrikt
- Meld. St. 21 (2011-2012): Norsk klimapolitikk, og Klimaforliket 2012
- Meld. St. 33 (2016-2017): Nasjonal transportplan 2018-2029
- Statlige planretningslinjer for samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging (2014)
- Statlige planretningslinjer for klima- og energiplanlegging og klimatilpasning i kommunene (2018)
- Rikspolitiske retningslinjer for barn og planlegging
- Flere år – flere muligheter, Regjeringens strategi for et aldersvennlig samfunn
- Meld. St. 15 (2017-2018) «Leve hele livet – en kvalitetsreform for eldre»
- St. mld. 19 (2018-2019) Folkehelsemeldingen: gode liv et godt lokalsamfunn
- Bolig for velferd – nasjonal strategi for boligsosialt arbeid (2014-2020)
- Opptrappingsplanen for rusfeltet 2016-2020
- Barn som lever i fattigdom – Regjeringens strategi mot barnefattigdom 2015-2017
- Et liv uten vold – handlingsplan mot vold i nære relasjoner (2014-2017)

Listene er ikke nødvendigvis uttømmende, men summerer opp noen av de sentrale planene og føringene som kommunen må forholde seg til regionalt og nasjonalt.

5. Utfordringsbildet i Birkenes; status, utviklingstrekk og utfordringer

Utviklingsbildet som presenteres i dette dokumentet bygger på en rekke kilder (se referanseliste sist i dokumentet).

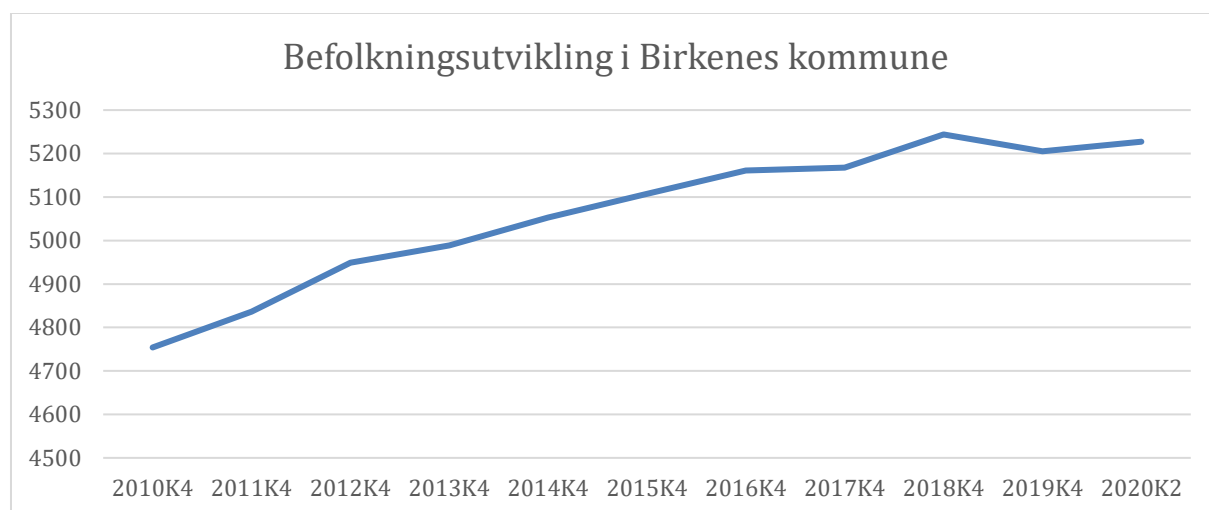
I utfordringsbildet for Birkenes gjennomgås noen trender. Det ses for eksempel litt generelt på befolkningsutviklingen og pekes på noen trender i Birkenes knyttet til det. Dette sier noe om utviklingen og henger sammen med hva som skjer regionalt, nasjonalt eller globalt. I videre planlegging forventes det at trendene det vises til her fanges opp og brukes som grunnlag for å gå mer detaljert til verks i den enkelte plan. Det er ikke dette dokumentets oppgave å diskutere detaljene, men fremheve noen særlig viktige punkter.

Status, utviklingstrekk og utfordringer

Birkenes er en randkommune til Kristiansand og nabo med kommuner som Lillesand, Grimstad og Vennesla med betydelig større befolkning. I tillegg grenser kommunen til Froland, Evje og Hornnes og Iveland. Birkenes kommune har et nært samarbeid med alle de nevnte kommunene på forskjellige områder hvor kommunen yter tjenester for innbyggerne. Det er en betydelig pendling mellom kommunene og aktiviteter som pågår på tvers av kommunegrensene.

Birkenes kommune påvirkes av globale trender i samfunnsliv, arbeidsliv, natur og klima. Demografiske endringer, tettstedsutfordringer, digitalisering, miljøspørsmål og klimaendringer er trender som får betydning for beslutninger som skal tas de neste fire årene.

Befolkningsutvikling

Figur 1 Antall innbyggere i Birkenes

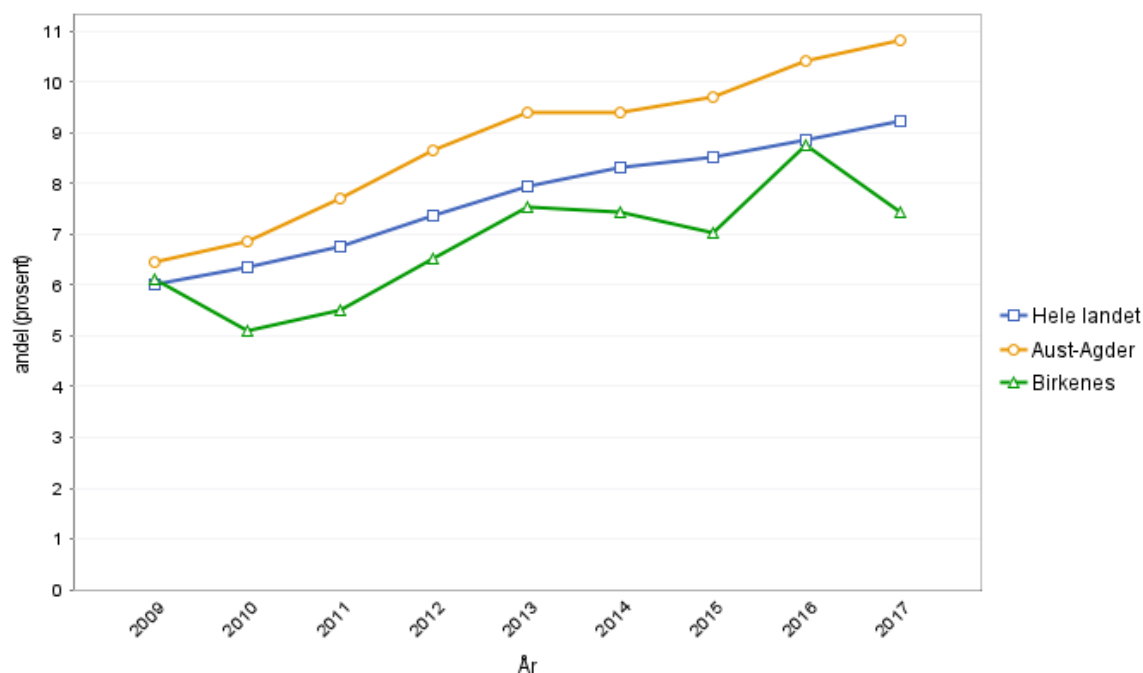

Birkenes kommune opplever en positiv befolkningsutvikling. Knekket i grafen de siste årene knytter seg først og fremst til kommunegrensejusteringen. Det er flere som flytter hit enn som flytter herfra, selv om veksten forventes å være noe svakere enn det som ble fremskrevet for 4 år siden. Befolkningsframskrivingene frem mot 2040 viser fortsatt god vekst. Framskrivningene viser et sted mellom 16 og 26 prosent økning de neste 20 årene. Befolkningsveksten de siste 20 årene har vært på 17-18 prosent. (korrigert for endringen grensejusteringen har medført). Det kan godt bety at voksesmertene ikke er over for Birkenes riktig enda.

Birkenes kommune har i likhet med alle andre kommuner en økende eldre befolkning, selv om andelen per i dag er noe lavere enn landsgjennomsnittet. Det kan ha sammenheng med at Birkenes har en stor innflytning og at dette først og fremst er unge/småbarnsfamilier.

Selv om andelen unge er større, fører den samlede veksten til at alle aldergrupper vokser, noe som vil ha betydning både for barnehage, skole, helse og omsorgssektoren.

Folkehelse og levekår

Figur 2 Andel lavinnteksthusholdninger

Det er mange faktorer som vi vet påvirker helsen positivt i Birkenes kommune. Sammenlignet med Agder og landet for øvrig er det mange som har fullført videregående utdanning, få lavinnteksthusholdninger, liten grad av inntektsulikhet, få barn av enslige forsørgere, få som bor trangt og mange som eier egen bolig. Samtidig er det faktorer vi vet påvirker helsen som er negative i Birkenes kommune. Sammenlignet med Agder og landet for øvrig er det mange som mottar stønad til livsopphold, det er et lavere mestringsnivå i lesing og ungdommen er mindre fysisk aktive.

Sammenlignet med Agder og landet for øvrig er det flere ungdom som oppgir å være med i organiserte fritidsaktiviteter, men det er færre enn i Agder og landet for øvrig som oppgir å være aktive i idrettslag. Det er som i Agder og i landet for øvrig en av fire ungdommer som svarer at de er ganske mye eller veldig mye plaget av ensomhet.

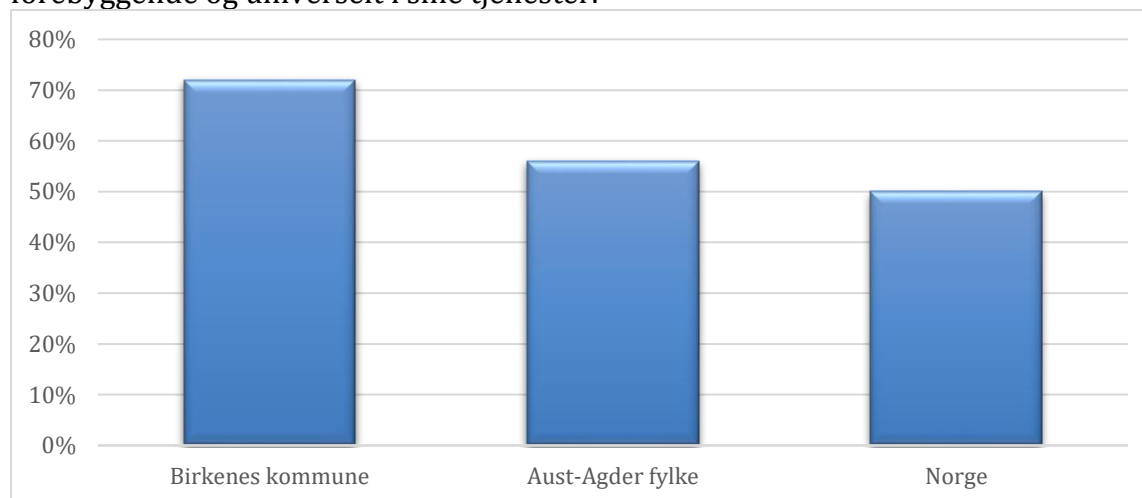
Vi vet at psykiske helseplager er en nasjonalt økende utfordring og i Birkenes er det signifikant flere brukere av primærhelsetjeneste for psykiske sykdommer og lidelser enn i landet for øvrig. Den samme utfordringen gjelder for Agder fylke.

Vi vet også at overvekt og fedme er en nasjonalt økende utfordring. Det er flere i Birkenes som lider av overvekt og fedme enn i Agder og landet for øvrig.

Folkehelseutfordringer må kommunen arbeide aktivt med for å dempe presset på kommunens tjenester. Det viktigste er at man forhindrer skade, sykdom og lidelse og bedrer livskvaliteten til kommunens innbyggere, noe som er bra både for den enkelte og samfunnet.

Vi vet at helseutfordringer med overvekt og psykiske helseplager er utbredt i Birkenes. Når slike ting er utbredt er det mest effektivt å ha tiltak som er universelle og treffer så mange av innbyggerne som mulig. 83,9 prosent av barn i Birkenes går i barnehage. I Norge, uten Oslo, går 92,1% av barn i samme aldersgruppe i barnehage. I Birkenes er det 7 barnehager – 3 kommunale og 4 private. 2 av 109 ansatte er menn. Barnehagene har i gjennomsnitt 5,5 barn per ansatt mot nasjonalt gjennomsnitt på 5,8. Barnehage er en god arena for universelle tiltak sammen med helsestasjon og skole. Her kan man jobbe både mot barn og samtidig foreldrene. Disse arenaene er gunstige for arbeid for å støtte i foreldrerollen, samarbeid med hjemmet og forebygging og avdekking av vold og overgrep.

Andre arenaer der tiltak vil kunne treffe mange er tiltak rettet mot kommunens ansatte og store bedrifter i kommunen. Kommunen bør også generelt se på om man jobber nok forebyggende og universelt i sine tjenester.

Figur 3 Andelen som er fornøyd med lokaler for sosialisering blant unge.

Idrettsanleggene i Birkenes er veldrevne, og det er mange aktiviteter barn og unge kan delta på. Når færre ungdommer er aktive i idrettslag kan dette kanskje ha sammenheng i

at variasjonen av aktiviteter ikke er variert nok eller kanskje at mange deltar på andre organiserte aktiviteter i stedet. Kanskje er begrenset kollektivtilbud og lange avstander begrensende for deltagelse. Noen aktiviteter kunne kanskje vært gjennomført like etter skoletid med påfølgende transport hjem, eller som et alternativ til SFO. Det finnes også aktiviteter som ikke går gjennom idrettslaget som svømming og kulturskole. Disse aktivitetene har en høy kostnad som kan gjøre at mange barnefamilier ikke benytter seg av disse.

Mange ungdommer er plaget av ensomhet i Birkenes. Vi vet at ensomhet er en økende utfordring i samfunnet generelt og at ensomhet har en sammenheng med psykiske helseplager. Det er stor deltagelse på ungdomsklubben og ungdommen er fornøyde med treffsteder. Birkenes kommune bør vurdere om man gjør nok for å stimulere til treffsteder og sosiale arrangementer for kommunens innbyggere.

Kommunenes toppturprosjekt er et universelt tiltak som treffer kommunens utfordringer med inaktivitet svært bra. Når nye prosjekter planlegges bør man sørge for at disse er nærme der folk bor slik at de er lett å oppsøke for alle.

Med tanke på Birkenes sine utfordringer bør man ha tiltak for å øke andelen gående og syklende. Eventuelt også tiltak for å dempe bilbruk. Man bør ha tiltak for å utarbeide områder som stimulerer til fysisk aktivitet som parker, lekeplasser og for eksempel frisbeegolf-baner.

På grunn av Birkenes kommunes størrelse kommer ikke sosiale ulikheter i helse tydelig fram i statistikken. Vi vet at sosioøkonomiske status påvirker helsen, og de siste tiårene har det blitt stadig større sosiale ulikheter innen helse i Norge. Kommunen bør kanskje se på hvordan deltagelsen i organiserte aktiviteter er blant familier med lav inntekt og lav utdanning. Man bør ha tiltak som gjør at også denne gruppen får anledning til å delta i organiserte fritidsaktiviteter. I Birkenes regner man at over 2/3 av ungdommene tilhører familier med lav sosioøkonomisk status. Dette er ofte en indikator på hvor god livssituasjon man har. Generelt har personer med lav sosioøkonomisk status noe vanskeligere livssituasjon. En skulle da forvente at flere har større utfordringer knyttet til blant annet trivsel og muligheter på fritiden. I Birkenes ser man imidlertid at unge opplever at de har det bedre enn landsgjennomsnittet (for eksempel knyttet til fritidssysler).

Et område Birkenes skiller seg mye ut ifra både landet ellers og fylket er prosentandelen som opplever at tilbudet til lokaler til å treffe andre på fritiden er bra. Det kan ha sammenheng med at Birkenes har et aktivt fritidstilbud med fritidsklubb, aktivt idrettslag, bedehuset og andre lag og foreninger.

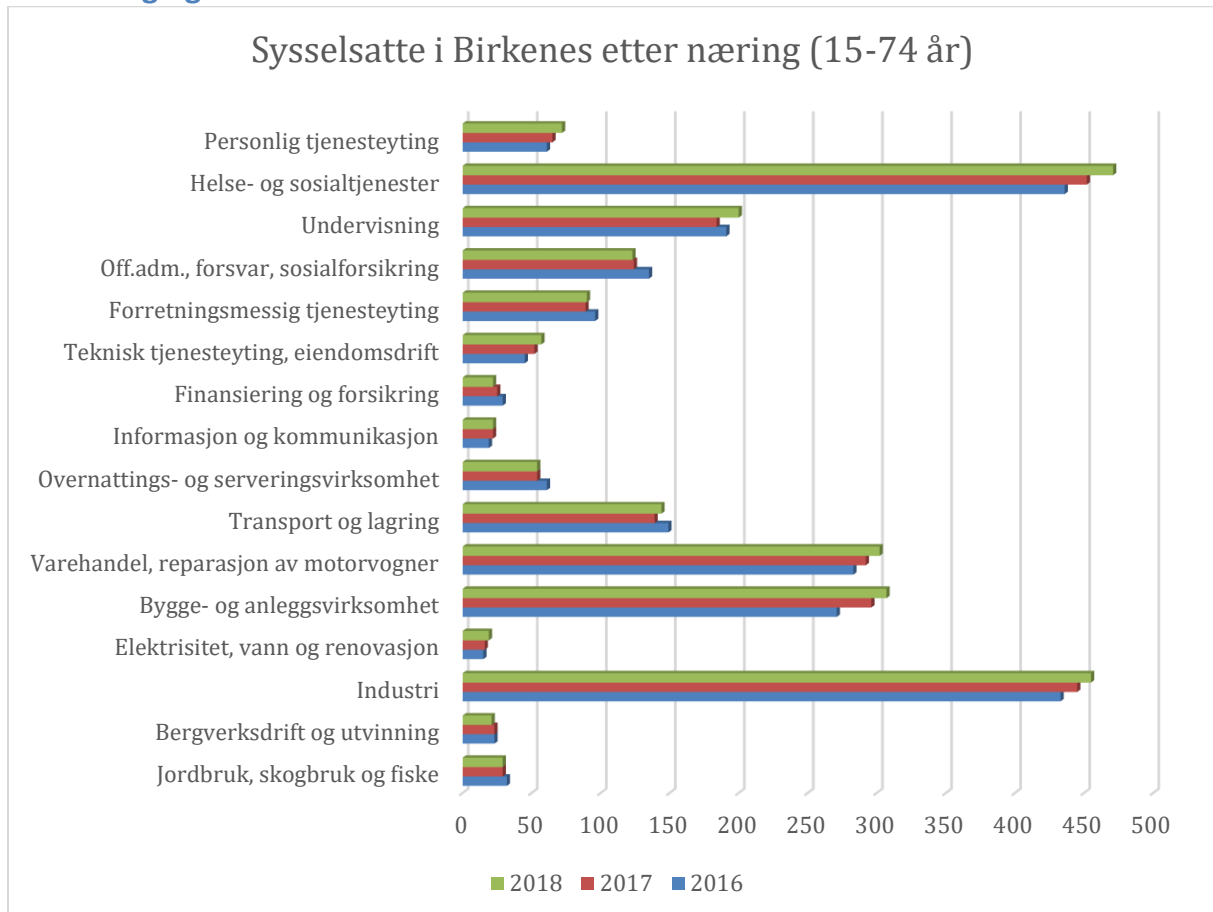
I Birkenes svarer 77% (av ungdomsskoleelever) at de er fornøyde eller litt fornøyde med helsen sin, mot nasjonalt 71%.

Det er imidlertid ikke enkelt å si noe entydig om folkehelse og levekår i Birkenes. Det er komplekst og derfor nødvendig å gå i detaljer. Det bør nok derfor tas tak i enkelttemaer

fra for eksempel ungdomsundersøkelsen og folkehelseoversikten og utarbeide planer og strategier ut fra det.

Utdanning og arbeid

Figur 4 Figuren viser hvilke arbeidsplasser dominerer i Birkenes.

Industrivirksomheter og helse- og sosialtjenester dominerer i sysselsettingstallene for kommunen. Men også varehandel/verkstedsvirksomhet og bygg- og anleggsvirksomheten sysselsetter mange i Birkenes. Tallene sier ikke hvilke sektorer som genererer mest inntekter, men tall på individnivå fra statistikker viser at disse næringene ligger i nedre del i lønnsinntekt.

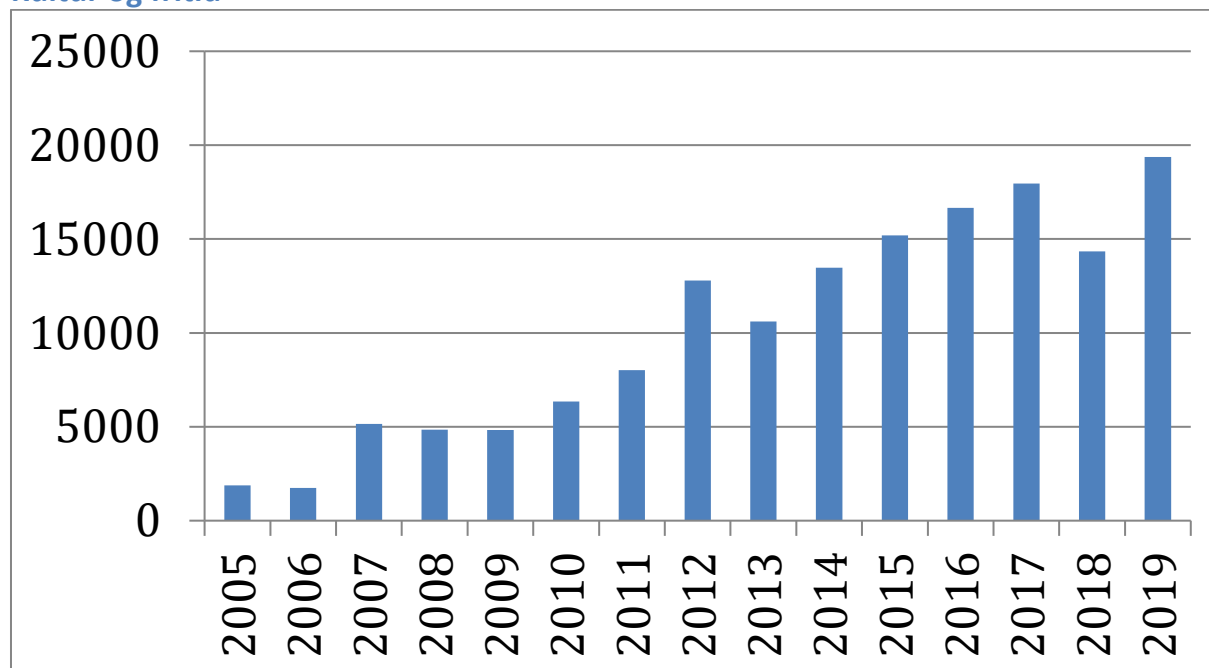
Oversikten over sysselsatte viser noe av bakgrunnen for at Birkenes har en lavere andel innbyggere med høyere utdanning enn landet ellers. Nasjonalt har 37% høyskole eller universitetsutdanning, mens det samme tallet i Birkenes er 26%. Birkenes kommune har mange arbeidsplasser innenfor næringer som tradisjonelt ikke krever lengre utdanning. Det er bra at kommunen kan tilby sikre og gode jobber, men kan også være en utfordring i det lange løp etter som samfunnet endrer seg og krav til utdanning blir viktige i flere og flere jobber.

Andelen unge som oppgir at de vil ta høyere utdanning er 54% i Birkenes. Dette er noe lavere enn landsgjennomsnittet. Dette må ses både historisk (en økonomi sterkt knyttet

til primærnæring og industri), samt at mange føler seg trygge på at det er mulig å få en god og relativt sikker jobb innenfor noen av industribedriftene i kommunen.

Kultur og fritid

Figur 5 Antall registrerte toppturer i Birkenes

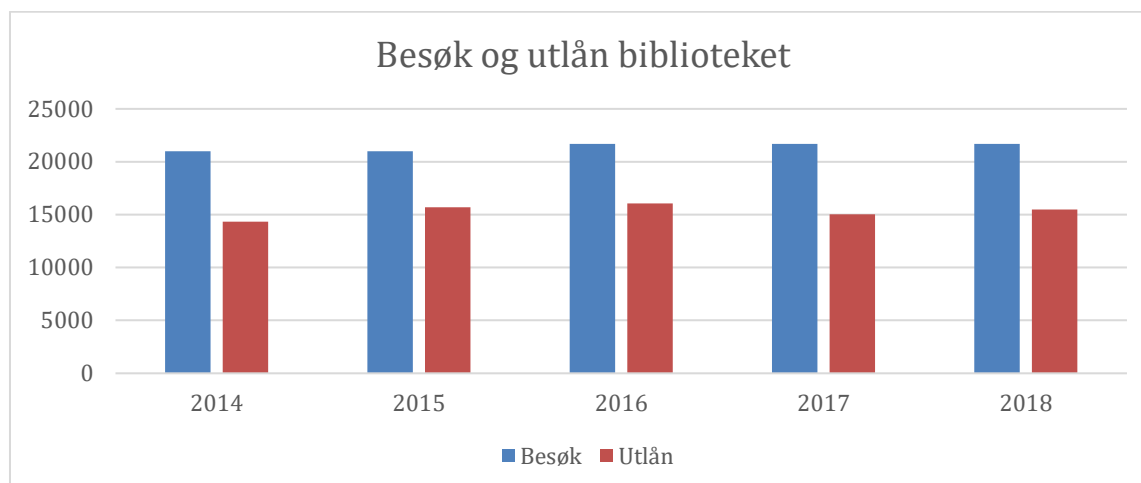
Registrerte besøk på toppturer i Birkenes kan være en indikator på aktiviteter i skog og mark blant kommunens innbyggere. Tallene registrerer kun de som registrerer navnet sitt, det er derfor naturlig å anta at det reelle tallet er noe høyere. Birkenes har i snitt hatt en jevn vekst i toppturene.

Birkenes er en kommune med et variert tilbud både når det gjelder fysisk aktivitet og sosiale møteplasser. Idrettslagene i kommunen har rundt 1600 medlemmer og det betyr at nærmere 1/3 av innbyggerne er medlem av idrettslaget. I tillegg finnes det andre foreninger og grupper som ikke er organisert i idrettslaget som omfatter fysisk aktivitet.

Birkenes har også et aktivt foreningsliv som driver alt fra håndverksarbeid, sosialt arbeid, religiøse aktiviteter og kulturelle aktiviteter. Svært mange aktiviteter omfatter også en kombinasjon av disse da ulike foreninger samarbeider med en rekke andre for å gjennomføre aktiviteter.

Birkenes kommune har én større hall for innendørs idrettsaktivitet. I tillegg har Valstrand, Herefoss og Engesland skole hver sin mindre hall for innendørsaktivitet. Selv om det er mange ulike arealer for idrett og fysisk aktivitet er det fremdeles behov for å både oppgradere og vurdere nye behov. Vi vet at det i dag er et stort press på de innendørshallene som eksisterer. Særlig gjelder det Birkeland.

Figur 6 Tallet gjelder for biblioteket på Birkeland

Biblioteket kan med sin funksjon være med på å utjevne sosiale forskjeller da det i sin grunnleggende form åpner for at alle kan låne litteratur gratis. Biblioteket har i tillegg arrangementer som trekker flere besøkende som ikke er registrert i tallene. Biblioteket opplever at besøkstallet og utlån holder seg stabilt over den siste fem-årsperioden.

Bygdeutvikling og arealutvikling

Ifølge SSB-tall bor ca. 56% av befolkningen i Birkenes i tettbebygd strøk. Det betyr at nesten halvparten av innbyggerne bor i spredtbygde strøk. Det bemerkes at i disse tallene regnes steder som Herefoss (i hovedsak, det må være minimum 200 personer og avstand til nærmeste bolig ikke overstige 50 meter for at det skal regnes som tettsted) og Engesland også som spredtbygde og det er kun Birkeland som regnes som tettsted. Andelen som bor i tettbygde strøk, er økende. I 2009 var andelen i tettbebygd strøk i underkant av 53 prosent. Det er ikke foretatt en analyse av hvorfor det er en slik utvikling, men det er nok sammensatt av ulike faktorer. Generelt ser man, også i mer bygdekommuner som Birkenes, at trenden går mot tettstedene hvor nærhet til aktiviteter og sentrumsfunksjon er viktig.

Birkenes kommune har ikke lagt til rette for nye næringsarealer nær Birkeland annet enn på Tollnes og Tveide næringspark. Det er også satt av næringsarealer både på Herefoss og Engesland, men etterspørselen etter slike arealer er begrenset i disse områdene. Veksten er først og fremst i og rundt Birkeland.

Også når det gjelder boligområder er det Birkeland som opplever vekst. Det er svært få eller ingen søknader om nye boligprosjekter på Herefoss og på Engesland. Disse to sentraene konkurrerer mot utbygging som skjer på dispensasjon fra LNF-formålet. Birkeland konkurrerer i liten grad med de to andre sentraene, men først og fremst mot sentrum i andre kommuner som Lillesand og Kristiansand.

Birkenes har ikke startet arbeidet med å vurdere nye områder til offentlige formål som skole, offentlige tjenester osv. Med sentrumsplan for Birkeland og de arealene som i dag er avsatt til skole er det ikke noe prekært behov for videre planlegging. Men Birkenes

bør vurdere nye lokaliseringer i et langsiktig perspektiv og ta noen valg i kommuneplanarbeidet i det nærmeste tiåret.

Kommunens bosettingspolitikk, med tre sentra og en stor befolkning utenfor tettbygde strøk, innebærer at kommunens tjenesteproduksjon er dyrere å drifte enn om bosettingspolitikken hadde en annen innretning. Kommunen vil ha utfordringer med å ta ut stordriftsfordeler og effektivisere slik det er nå. Kommunen bør, med henblikk på prognosene om en større andel eldre, legge til rette for et variert botilbud sentrumsnært som sikrer nødvendige tjenester.

Birkenes kommune har et stort etterslep på vei, vann og avløp. Birkeland trenger et nytt renseanlegg. Det er nødvendig med oppgraderinger av vannforsyningsanlegg på Birkeland og det er utfordringer knyttet til vannforsyningen på Engesland. Det er også et stort behov for oppgradering av avløpsanlegget flere steder på Birkeland.

Kommunen drifter 91,7 km med kommunal vei. Etterslepet på vedlikehold er i dag beregnet til ca. 57 millioner kroner.

Verdiskaping og kompetanse/innovasjon og utvikling

Kommune-NM er en årlig rangering av de økonomiske prestasjonene og rammebetingelsene for næringslivet i norske kommuner, utført i regi av NHO. Kommune-NM 2019 dekker fem temaområder: næringsliv, arbeidsmarked, demografi, kompetanse og kommuneøkonomi. Hovedfokus i rapporten er en sammenligning av fylker og kommuner, og drøfting av utviklingen i rangering fra 2013 til 2018.

Birkenes: Totalt rangert som nr. 149 i landet (nr. 6 i tidligere Aust-Agder, 14 i Agder)

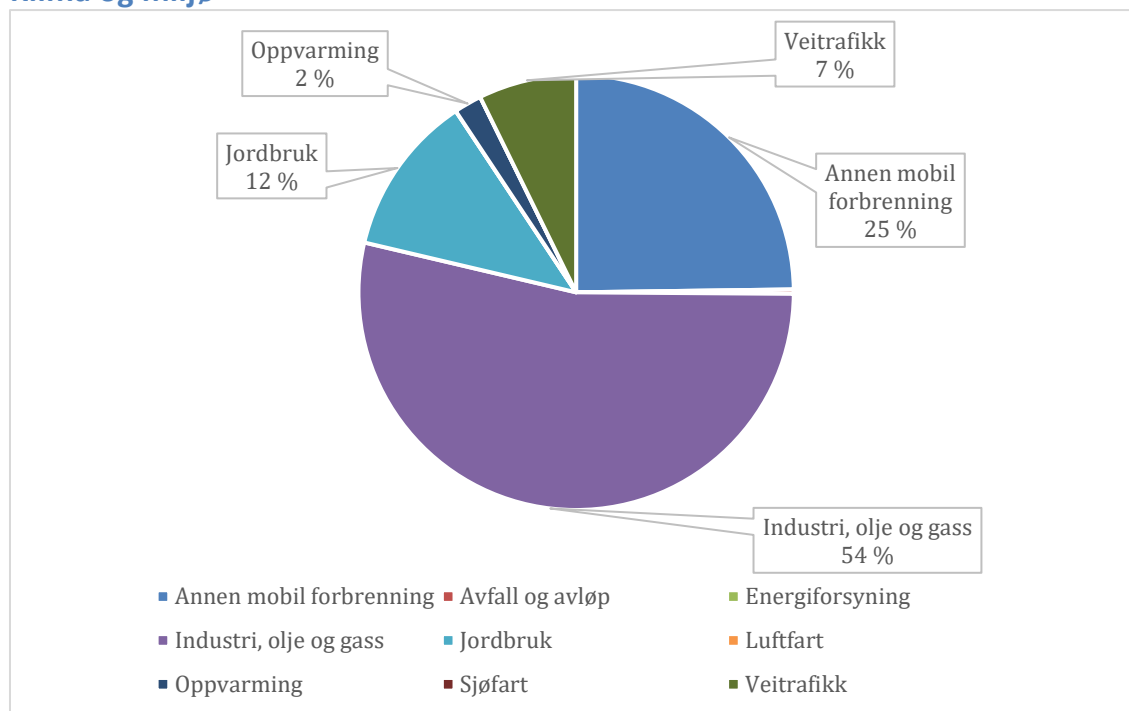
- 195 på næringsliv (næringsvariasjon, privat sysselsetting og inntektsnivå)
- 304 på arbeidsmarked (sysselsettingsandelen, sykefravær, uføre, arbeidsledige)
- 58 på demografi (befolkningsvekst, aldersutvikling og netto tilflytting)
- 161 på kompetanse (minst 4 års utdanning, fagprøver og teknisk, naturvitenskaplig utdanning)
- 127 på kommunal økonomi (administrasjonsutgifter, eiendomsskatt og kommuneinntekter ift. utgifter, kommunal betalingsevne og aldring)

En viktig grunn til at Birkenes havner såpass dårlig ut på arbeidsmarked i denne undersøkelsen er ikke bare at det er få arbeidsplasser sett i forhold til antallet innbyggere, men også at mange står utenfor arbeidslivet av ulike grunner.

Sysselsettingsandelen i Birkenes er 55,1 mot 75,8 i landsgjennomsnitt. Kommunen skårer også relativt dårlig på næringsliv generelt. Dette *kan* ha sammenheng både med et ensartet næringsliv og at det nå også begynner å bli få arealer tilgjengelig for videre næringsutvikling.

Klima og miljø

Birkenes er en industrikommune og det er derfor naturlig at en stor del av utslipp stammer fra denne virksomheten. Det må gjøres kutt, men det er få tiltak kommunen i seg selv kan iverksette overfor denne sektoren. Kommunen bør sette søkelys på tiltak innen annen mobil forbrenning og veitrafikken, i tillegg til å se på tiltak innenfor landbruket.

Birkenes er en relativt stor kommune i areal. Det meste er ubebygde arealer og arealer bestående av skog og utmark. Det meste av dette har ikke noen spesiell verneverdi. Det betyr ikke at den ikke er viktig i seg selv, men den har ikke noen regional eller nasjonal verneverdi. Noen mindre arealer har imidlertid fått et ekstra vern gjennom §37 i Naturmangfoldloven. Dette er arealer som for eksempel Berse naturreservat (som i hovedsak omfatter selve vannarealet, og Øygarmsmarka og Brattfossheia som er et skogsområde).

Oversikten per desember 2019 består av følgende områder:

Mørkeli naturreservat
Bjorvanssheia naturreservat
Berse naturreservat
Øygarmsmarka og Brattfossheia naturreservat
Porsmyr naturreservat
Grøneliane naturreservat
Hålandsheia naturreservat
Vågsdalsliane naturreservat
Rislåknuten naturreservat
Risdalen naturreservat
Langebergsheia og Mannfallknuten naturreservat

Beredskap, risiko- og sårbarhetsvurderinger

Birkenes kommune har i løpet av siste planperiode opplevd både større naturhendelser (flom, tørke og tungt snøfall) og hendelser globalt som har betydning for kommunen (Covid-19). Slike hendelser og erfaringer fra andre kommuner har ligget til grunn for siste oppdatering av ROS-analyse for Birkenes kommune. ROS-analysen viser at det er noen temaer som er særlig kritiske for Birkenes. Det er derfor viktig at kommunens planverk er oppdatert for å kunne møte de utfordringene som eventuelt kommer.

Arbeid knyttet til beredskap og søkelys på å hindre uønskede hendelser er også viktig i den kommende planperioden. Det er naturlig at de erfaringene, utredningene og planene som gjøres i beredskapssammenheng også får en plass i reguleringsplaner og kommuneplanarbeidet.

6. Oppsummering

Birkenes kommune har utfordringer – og muligheter. Birkenes deler mange av disse med nabokommunene og har mange likhetstrekk med andre kommuner på samme størrelse. Det som her presenteres av statistikk og bakgrunn er tall som sier noe om den generelle samfunnsutviklingen, samtidig som det er med på å legge føringer for hva Birkenes bør prioritere i den neste planperioden. For å prioritere og legge føringer for ressursbruk fremover i tid er det viktig å planlegge hvordan dette skal gjøres. Dette dokumentet gir et bilde av viktige faktorer som ligger til grunn for prioriteringene kommunen skal gjøre fremover.

Birkenes kommune er i utvikling og vil stadig møte nye utfordringer. Kommunen må både planlegge for flere eldre og en stadig økende befolkning som gir press på barnehage, skole, botilbud og aktiviteter. Klima- og miljø vil fremdeles være svært sentrale utfordringer det må jobbes videre med.

Det er kun kommuneplanen som eksplisitt skal vurderes rullert i forbindelse med utarbeidelsen av planstrategien. Birkenes kommune vurderer det som hensiktsmessig å utarbeide en ny kommuneplanens samfunnsdel. Kommuneplanens samfunnsdel er et godt utgangspunkt for å få en politisk forankring og et grunnlag for kommunens arbeid.

Kilder:

Folkehelseprofil – folkehelseinstituttet.
Oversiktsbilde folkehelse Birkenes
NHOs kommune-NM
Birkenes kommune (ulike sektorer)
Aust-Agder fylkeskommune (klimastatistikk)
Agdertall 2019